

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА РЕСТИТУЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ

Реформування національного законодавства, у тому числі й у сфері захисту потерпілих від злочинів, зумовлено необхідністю приведення його у відповідність до міжнародних стандартів з прав людини і громадянина. Важливого значення набувають захист прав і свобод особи, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, створення й функціонування системи надійних правових гарантій захисту майнових прав потерпілих, оскільки рівень дотримання прав, свобод і законних інтересів в кримінальному судочинстві, їх захист і гарантії забезпечення є показником розвитку правової демократичної держави.

Право на відшкодування шкоди, завданої злочином, гарантується Конституцією України, яка має найвищу юридичну силу, пряму дію і застосовується на всій території нашої держави. У Конституції України відображені окремі норми міжнародного права, що регламентують основні права людини: право на життя, свободу та особисту недоторканність, право на володіння, користування і розпорядження майном і неможливість довільного позбавлення будь-кого майна, право на честь і гідність та їх захист, право на ефективне поновлення в правах.

Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним та охороняється законом. Держава забезпечує захист усіх суб'єктів права власності.

Безумовно позитивним кроком нового КПК України, є вдосконалення інституту відшкодування шкоди. Порівняно з КПК 1960 р., в ньому вдосконалено форми відшкодування шкоди, яка може бути завдана не лише кримінальним правопорушенням, а й іншим суспільно небезпечним діянням.

Так, главою 9 КПК України передбачено форми відшкодування (компенсації) шкоди в кримінальному провадженні, а саме:

1) добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою (ч. 1 ст. 127 КПК);

2) стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 127 КПК);

3) відшкодування потерпілому шкоди за рахунок Державного бюджету України (ч. 3 ст. 127 КПК);

4) відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду у випадках та в порядку, передбачених законом (ст. 130 КПК).

Одночасно, аналіз норм КПК України, свідчить, що до форм відшкодування шкоди потерпілому також відносяться кримінально-правова реституція

(повернення об'єктів протиправного посягання) та звернення застави на виконання вироку в частині майнових стягнень (ч. 1 ст. 177; ч.ч. 4, 11 ст. 182)

Нажаль, чинне кримінальне процесуальне законодавство України (як і КПК 1960 р.) не містить визначення поняття кримінально-правової реституції, хоча безпосереднє закріплення вона отримала в його нормах (п. 5 ч. 9, 10 ст. 100, ч. 4 ст. 374 КПК). Тому їй досі залишається дискусійним питання щодо цього поняття, предмету і меж реституції, хоча вона є найбільш простою та оперативною формою відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Предметом реституції відповідно до п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК є речові докази, а саме гроші, цінності та інше майно, що були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння.

Однак, як відзначає видатний науковець В.Т. Нор, ця обставина не применшує значення реституції в захисті майнових прав потерпілих, порушених у результаті злочину. Такі її властивості, як натурність, і, як правило, швидкість поновлення майнового становища, дозволяють говорити про те, що реституція є найпростішою формою захисту порушеного майнового права потерпілих, що вигідно відрізняє її від відшкодування матеріальної шкоди в рамках заявленого цивільного позову [1, с. 152].

Згідно з п. 2 ч. 6 ст. 100 КПК України, речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрат по забезпеченню спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності - за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження.

Отже, можна говорити про те, що законодавцем передбачено можливість реалізації зазначених речових доказів, але не визначено механізму повернення потерпілому завданих збитків. Тому, на нашу думку, предметом реституції може бути грошова компенсація, отримана потерпілим від реалізації вищезазначених речових доказів.

Доречі, у стаття 8 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою від 29 листопада 1995 року розкриває зміст реституції так: «За відповідних обставин правопорушники або треті сторони, які несуть відповідальність за їхні дії, повинні надавати справедливую реституцію жертвам, їхнім сім'ям та утриманцям. Така реституція має включати в себе повернення предметів власності або виплату за заподіяну шкоду, відшкодування витрат, понесених у результаті віктимізації, надання послуг і поновлення в правах» [2, с. 165-170].

Саме так, визначений механізм реституції передбачений в законодавстві США, де їй відведено головну роль у відшкодуванні потерпілій особі завданих збитків. При цьому реституція включає в себе, зокрема, повернення викраденого майна, його ремонт, відшкодування вартості майна в грошовій формі - якщо жертві заподіяно майнову шкоду, а також відшкодування жертві втраченого доходу, послуг по догляду за дітьми, витрат, пов'язаних з участю жертви у розслідуванні злочину [3, с. 468]

Як, нам здається, саме завдяки аналогічній регламентації інституту відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому в чинному національному

законодавстві, реституція може розглядатися як самостійна форма відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням.

Список використаних джерел:

1. Нор В. Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве, - К.: «Высшая школа», 1989. - 275 с.
2. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою від 29 листопада 1995 р. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995__114
3. Нор В., Федорчук Н. Особливості правового статусу потерпілої особи за законодавством США // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2004. - Випуск 39. - С. 465-475.